

Մուրացան

Հայ բողոքականի ընտանիքը

Ը

Ը

Դեկտեմբերի ձմեռային առավոտ էր: Քաղաքի արևելյան հորիզոնը ամփոփող լերանց ետևից դեռ նոր ծագել էր արեգակը և բարձրանում էր անամպ և վճիռ երկնակամարի վերա: Նրա ջերմությունից զուրկ ճառագայթների առաջ շողշողում էին տների սրածայր ձյունապատ տանիքները: Բոլոր քաղաքը արդեն յուր սովորական շարժության մեջ էր: Այս միջոցին արհեստավորների թաղում վարպետ Սարգսի տունը ներկայացնում էր մի անսովոր կերպարանք: Նրա քակի և տան մեջ խոնված էր խառնիճարանձ ամբոխ: Այստեղ, այնտեղ երևում էին խաչվառներ, մոսեր, աշտանակներ, որոնք մի տեղից մյուս տեղն էին փոխադրում. լսվում էին բուրվառների շաշուն, քահանաների հաստ և համոզկեր ձայններ, իսկ սենյակների ներսից ողբ և լաց...

Բայց ի՞նչ է պատահել այստեղ: Մեր երեք հիվանդները նոյն գիշերը ավանդել էին իրանց հոգիները մեկ մյուսից մի քանի ժամ հետո: Սարսափելի դժբախտության լուրը մի րոպեում տարածվել էր ամբողջ թաղի մեջ և ժողովել այստեղ ահագին բազմություն: Թե՛ դրացի, թե՛ բարեկամ և թե՛ օտար սարսափով էին լսում հասած դժբախտության մանրամասնությունները և ամենքը այս մի առանձին երկնային պատիժ էին համարում իրենց խրատելու համար աստծուց տրված:

Մարդիկ մեռնում են, ասում էին նրանք, բայց այսպիսի թշվառություն մինչև այսօր տեսած չունեինք: Մայր, աղջիկ և տղա երեքը միասին միևնույն գիշերի մեջ մեռած, ո՞վ է տեսել կամ ո՞վ է լսել... իհարկե սա մի երկնային պատիժ է:

Ընդհակառակը, մի երկնային բարություն, պատասխանում էր մի քանիսին վարպետ Սարգիսը, որովհետև այսպիսով աստված կամեցել է միանգամից ազատել հանգուցալներին այն անողորմ լութերականի ձեռքից: Նա խոսում էր նա ոսկերիչ Գրիգորի մասին, որը մինչև անգամ ոչինչ դեռ չգիտեր յուր ընտանյաց հասած դժբախտության մասին:

Նախընթաց գիշերը ոսկերիչը անցրել էր քարոզիչ Ավետիքի տանը և դեռ առավոտը տուն չէր վերադարձել: Իսկ քարոզիչը որովհետև վաղ առավոտ շուկա էր եկել պաշարեղեն գնելու համար, այդտեղ նա լսել էր ոսկերիչի կնոջ և որդկերանց մահը: Այդ լուրը նրա վրա շատ վատ ազդեց: Բայց սառնությամբ և հեռատեսությամբ գործելն յուր սովորություն արած լինելով՝ նա չայլայլվեցավ, այլ իսկույն ևեք «եղբայրներից» մի քանիսին դրկեց տուն, որ Գրիգորին զբաղեցնեն մինչև յուր տուն դառնալը: Հետո մի քանի հոգու համար գնած իրեղենների վերա դարձյալ պաշար ավելացնելով՝ հանձնեց ծառային և պատվիրեց տասն և երկու հյուրերի համար ճաշի պատրաստություն տեսնել: Այս ամենից ետ ինքը շտապեց պաստորին և մյուս «եղբայրներից» մի քանիս տեսնելու: Մի ժամից ետ նա վերադարձավ ութ հոգի էլ յուր հետ ունենալով: Նա ոսկերիչին հայտնեց, որ այսօր մտադիր է մի փոքր խնջույք սարքել, որովհետև յուր քարոզիչ նշանակելու տասներորդ տարին հենց այդ օրը լրանում է:

Իսկ վաղը, ավելացնում էր նա, քեզ հետ միասին շատ առավոտ պիտի ճանապարհվիք Ծառաձագ գյուղը մեր հոտին վերաբերյալ մի քանի գործերի համար:

Ոսկերիչ գովեց նրա մտադրությունը և պատրաստակամություն հայտնեց յուր կողմից նրա հետևելու:

Քարոզչի անգութ մտադրությունը հետևայալն էր: Նա կամենում էր այդ հնարներով նույն օրը ոսկերիչին զբաղեցնել, այսպես որ նա չկարողանար դուրս գալ և կնոջ ու որդկերանց մահը լսել, իսկ յուր տունը համոզված էր, ոսկերիչին

փնտրելու համար եկող չէր լինի. հետո վաղ առավոտյան նա պաստորի խորհրդով, ոսկերիչին առած կերթար Ծառաձագ, որ քաղաքից 60 փարսաղ հեռավորություն ուներ: Նա այդտեղ զանազան պատրվակներով ոսկերիչին պիտի ուշացներ մի ամիս, իսկ այդ միջոցում պիտի նախապատրաստեր նրան յուր ընտանյացը հասած դժբախտության գույժը հենց այդ գյուղում առնելու, ըստ որում պաստորի ասելու եթե նոյն օրը հայտներ նրա այդ քանը՝ «տիրոջ» հոտի համար կարող էին վճասակար անպատճենություններ տեղի ունենալ:

Բայց պաստորից և քարոզիչ նախատեսված հաշիվները «եղբայրներից» մի քանիսը խանգարեցին: Քարոզչի տուն հասնելուց մի քանի ժամ հետո ոսկերիչը պատահմամբ կամեցավ դուրս գնալ պատշզամբ: Նա դեռ ոտքը պատշզամբը հանող դուանը չէր կոխել, եթե պատշզամբում մի զաղտնի խոսակցության շշուկ զարկավ յուր ականջին: Նա իբր կատակ հետաքրքրվեցավ լսել, ուստի անշարժ յուր տեղը կանգնելով, ականջը ուղղեց դեպի շշնջող կողմը և որոշակի լսեց հետևյալը.

Ճշմարի'ս, որ երեքն էլ վախճանվել են հարցնում էր «եղբայրներից» մեկը:

Այո՛, թե՛ կինը, թե՛ աղջիկը և թե՛ որդին:

Երեքն էլ ա՞յս գիշեր, զարմազմամբ հարցնում էր մի երրորդը:

Այո, երեքն էլ այս գիշեր:

Իսկ եղբայր Գրիգորը ոչինչ չգիտե՞:

Ոչ նա այս գիշեր այստեղ է անցրել...

Ոսկերիչը այլևս չկարողացավ լսել, նրա գլուխը պտտվեցավ, աշքերը սկսան մթագնել, նա գոշելով դուրս գնաց պատշզամբը.

Ո՞ւմ համար եք խոսում, այդ ինչ է պատահել ո՞վ է մեռածը, ինչու ինձանից ծածկում եք, կի՞նս, որդի՞քս...

Նա դողալով և գունաթափ հետզիետե հարցեր էր անում նրանց: Բայց «Եղբայրները» հանկարծակի գալով ոչինչ չէին կարողանում պատասխանել նրան, այլ շվարած նայում էին:

Ոսկերիչը գժվածի պես մտավ տուն, նա պատահեց քարոզչին յուր ընդունարանում:

Այս ի՞նչ են խոսում, Ավետիք, գոչեց նա դեպի քարոզչը, ու՞ր է կինս, ո՞ւր են որդիներս, նրանք մեռել են տա՛ր ինձ նրանց մոտ, տար ինձ... Դուք ինձ քնացրիք, դուք ինձ ամեն բան մոռացնել տվիք, տա՛ր ասում եմ ինձ նրանց մոտ...

Այս ասելով նա քոնի քաշեց քարոզչի թևից և առաջ ձգեց: Ի՞նչ ես անում, այ մարդ սպասիր, ես ոչինչ չգիտեմ, ո՞վ է մեռել...

Ո՞վ թ մեռել, կատաղությամբ գոչեց ոսկերիչը, կինս, որդիքս ասում եմ քեզ... Արի՛, արի՛, տար ինձ նրանց մոտ, ես միայնակ չեմ կարող գնալ...

Ոսկերիչի և քարոզչի ձայների վերա ներս թափվեցան «Եղբայրները» և տեսնելով թշվառ մարդու մինչև կատաղության հասած այլայլմունքը՝ խորհուրդ տվին քարոզչին ընկերանալ նրան գեթ մինչև յուր տունը:

Քարոզիչ երկյուղից դողում էր, սակայն հարկ էր տված խորհուրդը ընդունել: Նա և ոսկերիչը դուրս գնացին: Վերջինս պինդ քոնած էր քարոզչի թևից և արագությամբ և հատկապես շնչով առաջ էր գնում, միշտ ետևից քարշ տալով ընկերոց:

Ճանապարհը շատ երկար չէր: Նրանք մտան թե չէ այն փողոցը, որի ծայրում շինված էին ոսկերիչի և յուր դրացի վարպետ Սարգսի տները, և ահա լսվեցան հոգևոր երգեցողության ձայները:

Կանգնի՛ր այստեղ, հրամայական ձայնով դարձավ ոսկերիչը դեպի քարոզչը. և նրա թևից քաշելով յուր հետ կանգնեցրավ մի ցանկապատի տակ:

Երգեցողության ձայները հետզիետե մոտենում էին: Վերջապես փողոցի անկյունից երևացան մոմերը և խաչվառները, եսոն երգեցող մանկտին,

քահանաները և վերջը խուռն բազմությունը արիեստավորների և մանր վաճառականների, որոնք կրում էին երեք թշվառների դագաղները: Ուկերիչը այդ ամենը տեսնելուց լայն բացած աչքերով, որոնց մեջ հանկարծահաս թշվառության գույժը ցամաքացրել էր արտավաց աղբյուրները, անզգայաբար առաջ գնաց դեպի դագաղները: Բայց այստեղ նշմարելով յուր մյուս փոքրիկ որդիներին, որոնք կողկողազին լալիս էին մեկը մոր և մյուսը քրոջ դագաղներից գրկած, իսկույն սուլակով և սարսափած ետ դարձավ դեպի քարոզիչը և գոչեց.

Նրանք են, կինս և երեխաներս, դու և ես՝ երկուսս միասին սպանեցինք նրանց...

Այս ասելով նա կանգնեցավ յուր առաջի տեղը, վերցրավ գնդակը, նույնը անել տվավ և քարոզչին և սպասում էր հուղարկավորության անցնելուն: Երբ հանդեսը մոտեցավ, նա կրկին խելազարի նման վազեց դեպի դագաղները. Այդ ո՞ւր եք տանում իմ կինը և ոսրդինը... թողեք, որ խոսեմ նրանց հետ....:

Այս ասելով նա կամենում էր ընկնել դագաղների վերա, բայց նրան արգելեցին:

Հեռու, հեռու այստեղից, թշվառական, սպառնալից դեմքով դերձավ նա քահանաներից մինը, այդ անիծյալ ձայնովդ այժմ Է՞լ սրանց մահվան հանգստությունն ես կամենում վրդովել:

Ուկերիչը սրտաքեկ և գունաթափ ետ դարձավ և ցանկապատին հենվելով մրմնջում էր.

Այո՛, ես անիծյալ եմ... տեր-հայրը իրավունք ունի... ես անիծյալ եմ...

Այս տեսարանը շատ մորմոքիշ ազդեցություն արավ ժողովրդի վերա, նրանցից շատերը խղճահարվում էին ուկերիչի թշվառ դրության վերա: Բայց կային երիտասարդներ, որոնք չկարողացան ծանաշել նրա հոգու վշտահար դրությունը և կարծեցին թե նա կամենում էր բռնի յուր ննջեցյալները խել իրանց ձեռից, ուստի՝ «Մենք դառնալուց քեզ ցույց կտանք, անզգամ», կամացուկ սպառնում էին նրանք՝ առանց այն Էլ հարվածի սաստկության տակ կործանված թշվառականին:

Բայց ուկերիչը լուռ և անզգա էր յուր դեմ ուղղված բոլոր հայացքներին ու սպառնալիքներին: Նա այնքան սպասեց այնտեղ, մինչև որ

հուղարկավորությունը անցավ և հետո ապուշ-ապուշ հարցրավ քարոզչին:

Այս ննջեցյանլերը ճանաչեցիր դո՞ւ :

Ճանաչեցի, ցած ձայնով պատասխանեց նրան քարոզիչը:

Նրանք իմ կինը, աղջիկս ու որդիքս են, գիտե՞ս:

Գիտեմ:

Լավ ուրեմն, տար այժմ ինձ տունը: Քարոզիչը հնագանդվեցավ: Երբ նրանք հասան տուն, ոսկերիչը դարձավ քարոզչին:

Այժմ դու կարող ես գնալ:

Իսկ դո՞ւ, հարցրավ քարոզիչը: Ես պետք է մնամ իմ տանը:

Իսկ եղբայրների մոտ ե՞րբ կգաս...

«Եղբայրներ» բառը ցնցեց ոսկերիչին ամբողջ մարնով, նա կատաղությամբ հարձակվեցավ քարոզչի վերա.

Դու դեռ համարձակվո՞ւմ ես ինձ մոտ այդ անհծյալ անունը կրկնելու, այս ասելով նա երկու ձեռքով բռնեց քարոզչի մազերից և ուժգին զարկավ մոտ եղող պատին:

Քարոզիչը մի ճիշ արձակեց և վազեց վերցնելու բակի մեջ ընկած որձաքարի քեկորը: Բայց քարոզիչը մի ակնթարքում բարձրացավ ընկած տեղից և բակի ցանկապատի վրայով թռավ փողոց: Ոսկերիչը ետ դարձավ, բայց նրա փախչելու ոտնածայնը միայն լսեց:

Ես ուրեմն սատանաների հետ գործ ունեի մինչև այժմ, ասաց նա և քարը ձգեց զետին: Հետո մի փոքր լոելով շարունակեց դողացող ձայնով: Բայց ո՞վ է մեղավորը, ի՞հարկե ես, միմիայն ես, անզգամս: Ի՞նչ ունեի ես այդ դևերի հետ, այդ անզութ, այդ անսիրտ խաքեբաների հետ, ինչո՞ւ խելքս կորցրի. ինչո՞ւ իմ ընտանիքը մոռացա... իմ կինը, իմ զավակները... Հա՛, դու քեզ համար նոր հավա՞տ էիր որոնում, թշվառական, շարունակում էր նա ինքնիրեն խոսելով, դո՞ւ

որ մի խեղճ արհեստավոր էիր և խւապես չգիտեիր, թե որոնք են քո հավատի պակասությունները և որոնք էին ուրիշների առավելությունները։ Չո պապերի հավատով դու քեզ բավական երջանիկ չէի՞ր զգում. նորանով քո ընտանիքը բավական բախտավոր չէի՞ր զգում. նորանով քո ընտանիքը բավական բախտավոր չէ՞ր. թե՞ կամենում էիր հանկարծ արքայություն մտնել... զնա այժմ, անմիտ, զնա և տես, ո՞ր դժոխքը սորանից ավելի սարսափելի է, ո՞ր դժոխքը սորանից ավելի խիստ հարվածներ կարող է տալ քեզ...

Այս ասելով նա անխնա հարվածում էր յուր գլուխը։ Հետո երերալով նստավ դուն քարի վերա և ընկավ մտածողության մեջ։ Երբեմն նա խորը հառաշում էր և յուր լայն բացված ոնզունքներից, ինչպես ծուխ դուրս էր փշում յուր ներսում կրակվող շունչը։ Երբեմն նա ցնցում էր գլուխը և կատաղաբար շարժում օդի մեջ յուր բոունցքները կարծես յուր առաջ մենամարտողների բանակ ուներ կանգնած։ և երբեմն հուսահատ և սրտաբեկ գլուխը խոնարհում էր կուրծքի վերա և այնպես մնում երկար ժամանակ։ Վերջապես նա նորեն սկսավ ինքնիրեն շշնչալ.

«Բայց մի՞թե ես մեղավոր եմ. մի՞թե ես զիտությամբ արի այդ ամենը. երբե՛ք։ Ես մինչև այժմ ել չգիտեմ, թե ինչպես եղավ, որ այդ խաքեբաների որոգայթի մեջ բռնվեցա, չգիտեմ ինչպե՞ս եղավ, որ իմ Մարիամին, իմ երեխաներին մոռացա, այո, ես ոչինչ չգիտեմ. այդ ամենը ինձ համար բոլորովին անհասկանալի ձևվով կատարվեցան, այո՛, անհասկանալի, ես ոչինչ չիմացա, ես ոչինչ չզգացի, այդ դևերը ինձ կախարդեցին, այո, ես մեղավոր չեմ...»։ Այս ասելով նա լոեց մի փոքր ժամանակ և հետո նորեն սկսավ.

«Բայց ինչպես թե մեղավոր չեմ. ես չէի որ երբ առաջին անգամ կամենում էի զնալ այն խաքեբա Կարոյի տունը և Մարիամը եկավ ինձ արգելելու. նա բռնեց իմ ձեռքից, նա խնդրում աղաչում և արտասվում էր, որ ես նրա մոտ գայի, բայց ես ո՞հ ես՝ անզգամս վայրենությամբ մի կողմ քերեցի նրան և դուրս փախա... Ես չէի՞, որ չորս տարի շարունակ տանջեցի նորան՝ արգելելով կատարել յուր հավատով վերաբերյալ պարտավորությունները և վերջապես ես չէի՞, որ սպանեցի նորան և նորա հետ Էլ իմ երկու զավակներին...»։

Այսպես խոսելով նա վեր թռավ նստած տեղից և շարունակեց հուսահատ կատաղությամբ.

«Ո՛չ, ո՛չ, ապրել այսուհետև անկարելի է, և ում համար պիտի ապրեմ. Մարիամը մեռավ և տարավ յուր հետ աղջիկս և որդիս. մնում են Երկու փոքրիկներս. թող նորա էլ թշվառանան... իմ բարեպաշտ հայրը անշուշտ իր գերեզմանում անհծեց ինձ իմ անիրավությանց համար. ուրեմն իմ անունը պիտի ջնջվի. իմ տունը հիմովին պիտի կործանվի որպեսզի իմ պատիժը կատարյալ լինի այս ես արժանի չեմ աստծո արևը տեսնելու նորա օդը շնչելու և ես փոխանակ քարոզչի գլուխը պատին զարկելու ինչո՞ւ իմը չեմ զարկում»: Այս ասելով նա կատաղաբար առաջացավ դեպի դուռը և ձախ երեսով սաստիկ խփվեցավ տան պատին, նրա դեմքը ընդհարվելով քարի հետ պատովեցավ և քթից սկսավ հոսել հորդ արյուն: «Ոչ, այսպես չի կարելի շուտ մեռնել, այնպես շուտ՝ որ իմ կնոջը և երեխաններին հասնեմ, ես գիտեմ, թե ինչպե՞ս պետք է մեռնել... »: Նա ներս մտավ տուն: Առաջին անգամ նրա աշրին զարկավ նախազավթի մեջ կշեռքի համար կախված չվանը:

«Ահա՛, գոչեց նա խելագարվածի պես, ահա մեռնելեւ համար միջոցը»: Եվ առանց ուշանալու քարձրացավ գավթի անկյունում դրված սնդուկի վերա, քաշեց յուր մոտ առաստաղից կախված չվանը և նրա վերա կրկնածալ հանգույց շինելով՝ անցրավ պարանոցը. «Այժմ ես ձեզ հետ եմ, սիրելիներս»:

Նա թափ տվավ ոտքերին և շրջվելով կախվեցավ օդի մեջ... Երկու անզոր ցնցումներից ետ լրագույնը պատեց նրա երեսը, բերանից և ոունգներից սկսավ ժայթքիլ խեղդվող արյունը, և մի խուլ հոռոնդյունից ետ... նա հոգին փշեց...

Հողարկավորության ժամանակ ոսկերիչին սպառնացող երիտասարդները տուն դառնալով բոլորը միասին վճռեցին գնալ նրա մոտ և երեք զոհերի վրեժը հանել նրանից...

Բայց նրանց զայրութը փոխվեցավ սարսափի, երբ նրան կախված գտան նախազավթի մեջ:

Հայ անհիշաչար հոգևորականությունը առավ բողոքականության չորրորդ և ավելի թշվառ զոհի մարմինը և ամփոփեց յուր ընտանյաց հանգստարանում...

Իսակ մեծապատիվ պատորը շատ անտարբերությամբ լսեց այդ բոլոր թշվառության պատմությունը և միայն վերջումը բարեհաճեց ասել, որ՝ «ոսկերիչը հիմարություն է արել իրան խեղդելով»:

Ոսկերիչի երկու որդիներին յուր հովանավորության տակ առավ վարպետ Սարգիսը, իսկ նրա ունեցած երեք հազար ոութին, որը պատորի ձեռքով դրկված էր մայրաքաղաքի բանկը շահեցնելու, մինչև այսօր էլ չիմացվեցավ, թե աստծը ո՞ր պաշտոնյայի գրանը մտավ...